

ARAŞTIRMA | RESEARCH

Lise Öğrencilerinin Madde Bağımlılığına Yönelik Görüş ve Bilgilerinin Belirlenmesi

Determination of High School Students' Views and Knowledge on Substance Abuse

Şerife Zehra Altunkürek ¹, Esra Nur Özer ¹

1. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Hemşirelik Fakültesi Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Ankara, Turkey

ABSTRACT

Objective: This study aimed to determine opinions and knowledge of high school students about substance use and abuse.

Method: This study is carried out between January and March 2020 with 515 high school students aged between 14 and 18 and from 3 different high schools in Ankara. A questionnaire searching for views and knowledge on substance abuse and a sociodemographic form were prepared and applied by researchers.

Results: 53.2% of the participants were male and 49.5% of them were in their first year of high school education. 58.6% of the students did not receive any education about substance abuse, 93% of them told that young people should be informed about the issue. Besides 76.9% stated that young people did not have sufficient knowledge about substance abuse. A statistically significant difference is found between students' gender and their school classes, and their views about substance abuse.

Conclusion: High school students need trainings and education about preventing substance abuse. Providing trainings, conferences, seminars to students, families and school managements related to substance addiction prevention could be beneficial.

Keywords: Substance abuse, high school student, nursing, adolescent

ÖZ

Amaç: Bu çalışmada, lise öğrencilerinin madde kullanımı ve bağımlılığına yönelik görüş ve bilgilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Tanımlayıcı tipteki çalışma 2019-2020 eğitim öğretim döneminde Ankara Keçiören'de 3 lisede öğrenim görmekte olan 14-18 yaş arası 515 lise öğrencisi ile yürütülmüştür. Veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanan ve uygulanan sosyodemografik form, madde bağımlılığına yönelik görüş ve bilgi içeren soru formu kullanılarak toplanmıştır.

Bulgular: Araştırmaya katılan öğrencilerin %53,2'si erkek, %49,5'i birinci sınıfa devam etmektedir. Araştırmada yer alan öğrencilerin %58,6'sı madde bağımlılığı konusunda eğitim almadığı, %93'ü gençlerin bu konuda bilgilendirilmesi gerektiğini, %76,9'unun gençlerin madde bağımlılığı konusunda bilgilerinin yeterli olmadığını belirtmiştir. Öğrencilerin cinsiyetleri ve öğrenim gördüğü sınıflar ile madde bağımlılığına yönelik bazı görüşleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır.

Sonuç: Öğrencilerin madde bağımlılığını önlemeye yönelik eğitimlere ihtiyacı olduğu görülmektedir. Öğrencilere, okul yönetimi ve ailelere verilecek eğitim, konferans, seminer gibi madde bağımlılığı ile bilgilendirme ve mücadele programlarının yararlı olacağı önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Madde bağımlılığı, lise öğrencisi, hemşirelik, adolesan

GİRİŞ

Madde kullanımı ve bağımlılığı, tüm dünyada görülen en önemli halk sağlığı sorunlarından biridir (1). Madde kullanan ve bağımlı olan birey sayısı gittikçe artmakta ve yaş ortalaması da düşmektedir (2). Madde kullanma yaygınlığını ruhsal ve toplumsal etkenler, kentleşme, sanayileşme, göç etkilemekle beraber bu durum toplumları tıbbi, ekonomik ve toplumsal olarak etkilemektedir (3). Dünya Uyuşturucu raporunun açıklamış olduğu 2018 sonuçlarına göre dünyada 31 milyon madde bağımlısı vardır. Dünya da madde kullanımı da aynı raporda 275 milyon olarak belirtilmiştir. Türkiye'nin bağımlılık yapıcı maddelerin geçiş noktası ve dünya da stratejik bir konumda olması madde kullanım riskini artırmaktadır (4). Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) tarafından 2011 yılında 32 ildeki okullarda gerçekleştirilen araştırmada, öğrencilerin %26,7'si tütün ürünü, %19,4'ü alkolü içecek, %2,2'si hastalık sebebi olmadan ilaç kullanmıştır. Öğrencilerde bağımlılık yapıcı maddeyi en az bir kere deneme oranı %1,5 olarak bulunmuştur. Yapılan aynı çalışmadan elde edilen diğer bir bulguda madde kullanmayı deneme yaşının giderek düşmesidir (5).

Madde bağımlılığın da adolesanlar en önemli risk grubunda yer almaktadır (6). Adolesan dönem; sosyal, zihinsel, psikolojik ve biyolojik açıdan gelişme ve olgunlaşmanın olduğu, yetişkinliğe geçiş dönemidir (7). Adolesan dönemde gelişiminin daha iyi incelenmesi ve anlaşılabilmesi için adolesan dönem erken, orta ve geç dönem olarak üç evreye ayrılmaktadır. Orta ergenlik olarak adlandırılan bu dönem 14-17 yaş aralığındaki lise öğrencilerini kapsamaktadır. (8). Orta adolesan dönem de, maddeyi deneme ve kullanma riski artmakta ve bu durum yetişkinlikte madde bağımlılığının ortaya çıkması açısından risk taşımaktadır (9). Adolesanın bu dönemde madde kullanımı yetişkinlikteki yaşamını, gelişimini, sosyalleşmesini ve yaşam kalitesini olumsuz olarak etkilemektedir (6). Orta adolesan döneminde bulunan lise öğrencilerinin çoğunlukla karşılaştıkları riskli davranışlar: madde kullanma, sigara içme, şiddet ve riskli cinsel davranışlardır (1). Ayrıca öğrencilerin merak, yetişkinleri rol-model alma, ruhsal problemler ve arkadaş grubuna katılma gibi sebepler riskli davranışlarda bulunmaya, madde kullanımını deneyimleme isteğine neden olabilmektedir (10). Madde bağımlılığını önleme ve tedavi sürecinde sağlık ekibi üyelerinin multidisipliner ve iş birliği içinde çalışmaları gerekmektedir. Bu ekipte hemşirenin rolü ayrı bir öneme sahiptir. Madde bağımlılığı ile mücadelede hemşire; öğrencilere, ailelere, öğretmenlere ve okul yöneticilerine destekleyici, rehabilite edici uygulamalarda bulunmak, madde kullanımını önleme de eğitim vermek ve bu konuda farkındalık sağlamak gibi birçok rol ve sorumluluklara sahiptir (11).

Ülkemizde, 2011 yayınlanan Hemşirelik Yönetmeliği ışığında, madde bağımlılığını önleme ve mücadele konusunda okul sağlığı hemşirelerine bazı roller düşmektedir (12). Okul sağlığı hemşirelerinin rolleri, öğrencilere sağlık bilgilerini anlatma, sağlık konusunda bilinçlendirme ve madde bağımlılığında farkındalık kazandırmak için sağlık eğitimi yapmaktır. Bu çalışma ile lise öğrencilerinin madde bağımlılığına yönelik görüşlerinin belirlenerek bu konu ile yapılacak müdahale çalışmaları ve verilecek sağlık eğitimlerinin niteliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, Ankara ilinde 14-18 yaş arasındaki lise öğrencilerinin madde bağımlılığına yönelik görüşlerini ve bilgilerini belirlemektir.

YÖNTEM

Örneklem

Bu çalışma Ankara il merkezinde yaşayan ve eğitim gören lise öğrencilerinde yapılmıştır. Çalışma tanımlayıcı tipte bir çalışmadır. Bu araştırmanın evrenini Ankara Keçiören’de bulunan Kanuni Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Fethiye Kemal Mumcu Anadolu Lisesi ve Keçiören Sosyal Bilimler Lisesinde bulunan 2112 öğrenci oluşturmuştur. Çalışmanın örneklemine, Ankara ilindeki üç lisede 9. 10. 11. 12. sınıf öğrencilerinden olmak üzere rastgele seçilmiş toplam 515 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini hesaplanırken %95 güven aralığı %5 hata payı referans alınmış; ulaşılması gereken minimum örneklem sayısı 326 olarak bulunmuştur. Örneklem yöntemi olarak bu çalışmada tabakalı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Örneklem her bir lisede öğrenci sayısına göre ağırlandırılarak yeterli sayıda öğrenciye ulaşılmaya çalışılmıştır.

İşlem

Çalışmanın yapılabilmesi için Ankara Milli Eğitim Müdürlüğü ve Gülhane Sağlık Bilimleri Üniversitesi Girişimsel Olmayan Etik kurulundan onay alınmıştır (karar no: 2020-42/ tarih: 11-02-2020). Çalışmaya katılan öğrencilerden ve öğrenci velilerinden bilgilendirilmiş gönüllü onam formu alınmıştır. Katılımcılardan, aydınlatılmış onamları alındıktan sonra, hazırlanmış olan ölçekler sınıflarda toplu bir şekilde öğrencilere dağıtılarak doldurmaları sağlanmış ve daha sonra ölçekler toplanmıştır.

Ölçekler

Sosyodemografik Soru Formu

Bu çalışmanın veri toplama aracı öğrencilerin tanıtıcı özelliklerini içeren Sosyodemografik Soru Formundan oluşmuştur. Sosyodemografik Soru Formunda öğrencilerin cinsiyet, yaş ve ekonomik durumu gibi tanıtıcı sorularını içeren 12 soru yer almıştır.

Madde Bağımlılığı Görüş ve Bilgi Formu

Literatür referans alınarak; öğrencilerin madde bağımlılığına yönelik bilgi ve görüşlerini içeren “Madde Bağımlılığı Görüş ve Bilgi Formundan oluşmuştur (2,3,6,8,12,17,18). Bu soru formunda öğrencilerin madde bağımlılığına yönelik bakış açısı, bağımlılık yapıcı maddelere nasıl ulaşıldığı ve bu durumda ne yaptığı, madde bağımlılığının etkisi ve madde bağımlılığı konusunda eğitime katılımları araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar madde bağımlılığını önleme de verilecek eğitimlerde, madde bağımlılığı mücadelesine yönelik girişimlerde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Veri Analizi

Araştırma verilerinin istatistik analizinde SPSS 18.0 paket programından yararlanılmıştır. Öğrencilerin tanıtıcı özelliklerine ilişkin tanımlayıcı istatistiklerden sayı ve yüzde kullanılmıştır. Öğrencilerin bazı özellikleri ile madde bağımlılığına yönelik görüşlerinin karşılaştırılmasında, verilerin normal dağılımları incelenmiş ve veriler normal dağılım göstermediğinden nonparametrik testler kullanılmıştır. Bağımsız değişkenin iki kategoriden meydana geldiği durumda Mann Whitney U testi, diğer çoklu değişkenler için Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin %46,8 'i kız, %53,2 'si ise erkektir. Araştırmaya katılan öğrencilerin 255' i 1. sınıf, 110' u 2. sınıf, 81' i 3. sınıf, 69' u 4. sınıfta eğitim görmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 17' si düşük ekonomik düzeye sahipken, 372' si orta düzeyde ekonomik düzeye sahip, 125' i ise yüksek ekonomik düzeye sahiptir. Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin yaşamlarına baktığımızda; anne ve babası hayatta olan 495 kişi, babası hayatta olmayan 10 kişi mevcuttur. Öğrencilerin ailelerinin eğitim düzeyleri ise anne üniversite mezunu 135 kişi, ilkokul mezunu 174 kişi; baba üniversite mezunu 217 kişi, ilkokul mezunu 82 kişi' dir. Araştırmaya katılan öğrencilerin aile tipi ise 429' u çekirdek aile, 41' i parçalanmış ailedir. Öğrencilerde 3 ve üzeri kardeş sayısı olan 219 kişi, kardeşi olmayan 47 kişi vardır. Öğrencilerde 14-16 yaş aralığının da 346 kişi, 17-20 yaş aralığının da 169 kişi vardır (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin sosyodemografik özellikleri

Değişken		n	%
Cinsiyet	Kız	241	46,8
	Erkek	274	53,2
Sınıf	1.sınıf	255	49,5
	2.sınıf	110	21,4
	3.sınıf	81	15,7
	4.sınıf	69	13,4
Yaş	14-16	346	67,2
	17-20	169	32,8
Anne-Baba Yaşamı	Anne yaşamıyor	3	0,6
	Baba yaşamıyor	10	1,0
	Anne-Baba yaşıyor	495	96,1
	Anne-Baba yaşamıyor	5	1,0
Anne-Babanın çalışma durumu	Anne çalışıyor	354	70,0
	Anne çalışmıyor	152	30,0
	Baba çalışıyor	479	95,4
	Baba çalışmıyor	23	4,6
Aile ekonomik düzey	Yüksek	125	24,3
	Orta	372	72,4
	Düşük	17	3,3
Anne eğitim düzeyi	Okur-yazar değil	1	0,2
	İlkokul mezunu	174	34,3
	Lise mezunu	197	38,3
	Üniversite mezunu	135	26,2
Baba eğitim düzeyi	Okur-yazar değil	0	0
	İlkokul mezunu	82	16,4
	Lise mezunu	202	40,3
	Üniversite mezunu	217	43,3
Aile tipi	Çekirdek	429	83,3
	Geniş	45	8,7
	Parçalanmış	41	8,0
Kardeş sayısı	Kardeş yok	47	9,1
	1 kardeş	4	0,8
	2 kardeş	245	47,6
	3 kardeş ve üzeri	219	42,5

Araştırmaya katılan öğrencilerin madde kullanımına yönelik görüşleri incelendiğinde madde kullandığını fark ettiğiniz arkadaşınız oldu mu, sorusuna %44,5'i evet demiştir. Televizyon programlarında bağımlılıkları tetikleyecek unsurlar yer almaktadır, ifadesine %70,7'si evet, gençlerin madde konusunda bilgisi yeterlidir, ifadesine %76,9'u hayır, madde bağımlılığı konusunda gençler bilgilendirilmelidir, ifadesine %93,0'ı evet, bugüne kadar madde bağımlılığına yönelik eğitim gördüm, ifadesine % 58,6 sı hayır demiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin madde bağımlılığına yönelik görüşleri

Sorular		n	(%)
Arkadaşının madde kullandığını fark eden birisi hemen arkadaşı ile iletişimi kesmelidir.	Evet	220	42,7
	Hayır	295	57,3
Sigara kullanan birisi sigara kullanmayan bir kişiye göre bağımlılık yapan diğer maddelere karşı daha fazla risk taşır.	Evet	408	79,4
	Hayır	106	20,6
Madde sadece kullanan kişiye zarar verir.	Evet	67	13,0
	Hayır	447	87,0
İnternet kafeler ve oyun salonları gibi ortamlar bağımlılık yapıcı maddelerle karşılaşmada en riskli ortamlardır.	Evet	263	51,1
	Hayır	250	48,9
Madde kullanmaya hiç başlamamak bağımlılıktan korunmanın en iyi yoludur.	Evet	465	90,3
	Hayır	50	9,7
İradesi güçlü kişiler bağımlı olmazlar.	Evet	232	45,0
	Hayır	283	55,0
Arkadaşının madde kullandığını fark eden birisi arkadaşını güvenebileceği bir uzmanla görüşmesini söylemelidir.	Evet	469	91,1
	Hayır	46	8,9
Dünyadaki insanların çok azı bağımlılık yapıcı maddeleri kullanır.	Evet	89	17,3
	Hayır	422	81,9
Sadece zayıf insanlar bağımlı olur.	Evet	55	10,7
	Hayır	460	89,3
Arkadaşının madde kullandığını fark eden birisi eğer madde kullanmayı bırakmazsa onunla arkadaşlığını bitireceğini söylemelidir.	Evet	301	58,4
	Hayır	214	41,6
Maddelere "sigara alkol, uyuşturucu vb.) kolaylıkla ulaşabildiğini düşünüyorum.	Evet	433	84,1
	Hayır	81	15,7
Madde kullandığını fark ettiğiniz arkadaşınız oldu mu?	Evet	229	44,5
	Hayır	286	55,5
Medyada bağımlılıkları tetikleyecek unsurlar yer almaktadır.	Evet	364	70,7
	Hayır	151	29,3
Madde bağımlısı birinin bırakması zordur.	Evet	415	80,6
	Hayır	99	19,2
Sorunları olan kişiler madde kullanmaya daha yatkındır.	Evet	468	90,9
	Hayır	47	9,1
Gençlerin uyuşturucu maddeler konusunda bilgisi yeterlidir.	Evet	119	23,1
	Hayır	396	76,9
Bugüne kadar madde bağımlılığına yönelik eğitim aldım.	Evet	213	41,4
	Hayır	302	58,6
Madde bağımlılığı konusunda gençler bilgilendirilmelidir.	Evet	479	93,0
	Hayır	36	7,0
Uyuşturucu maddesinin etkilerini biliyorum.	Evet	409	79,4
	Hayır	106	20,6

Araştırmaya katılan öğrencilerin madde kullanımına yönelik görüşleri cinsiyet değişkenine bağlı olarak incelenmiştir. Bu değişkene bağlı olarak incelediğin de; " arkadaşının madde kullandığını fark eden birisi hemen arkadaşı ile iletişimi kesmeli" , " internet kafeler ve oyun salonları gibi ortamlar bağımlılık yapıcı maddelerle karşılaşmada en riskli ortamlar", "dünyadaki insanların çok azı bağımlılık yapıcı maddeleri kullanır", "arkadaşının madde kullandığını fark eden birisi eğer madde kullanmayı bırakmazsa onunla arkadaşlığını

bitireceğini söylemelidir", "gençlerin uyuşturucu madde konusunda bilgisi yeterlidir", ifadelerinde verilen cevaplarda kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$), (Tablo 3).

Tablo 3. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre, madde bağımlılığına yönelik görüşlerinin karşılaştırılması

Sorular	Cinsiyet	Evet (n/%)	Hayır (n/%)	Z*	P**
Arkadaşının madde kullandığını fark eden birisi hemen arkadaşı ile iletişimi kesmelidir.	Kız	80/ 33,2	161/ 66,8	-4,093	0,000
	Erkek	140/ 51,1	134/ 48,9		
Sigara kullanan birisi sigara kullanmayan bir kişiye göre bağımlılık yapan diğer maddelere karşı daha fazla risk taşır.	Kız	189/ 78,4	52/ 21,6	-0,502	0,616
	Erkek	219/ 79,9	54/ 19,7		
Madde sadece kullanan kişiye zarar verir.	Kız	27/ 11,2	214/ 88,8	-1,158	0,247
	Erkek	40/ 14,6	233/ 85,0		
İnternet kafeler ve oyun salonları gibi ortamlar bağımlılık yapıcı maddelerle karşılaşmada en riskli ortamlardır.	Kız	140/ 58,1	101/ 41,9	-2,987	0,003
	Erkek	123/ 44,9	151/ 55,1		
Madde kullanmaya hiç başlamamak bağımlılıktan korunmanın en iyi yoludur.	Kız	216/ 89,6	25/ 10,4	-0,447	0,633
	Erkek	249/ 90,9	25/ 9,1		
İradesi güçlü kişiler bağımlı olmazlar.	Kız	106/ 44,0	135/ 56,0	-0,455	0,649
	Erkek	126/ 46,0	148/ 54,0		
Arkadaşının madde kullandığını fark eden birisi arkadaşını güvenebileceği bir uzmanla görüşmesini söylemelidir.	Kız	221/ 91,7	20/ 8,3	-0,472	0,637
	Erkek	248/ 90,5	26/ 9,5		
Dünyadaki insanların çok azı bağımlılık yapıcı maddeleri kullanır.	Kız	28/ 11,6	213/ 88,4	-0,646	0,518
	Erkek	27/ 9,9	247/ 90,1		
Sadece zayıf insanlar bağımlı olur.	Kız	30/ 12,4	210/ 87,1	-2,755	0,006
	Erkek	59/ 21,5	212/ 77,4		
Arkadaşının madde kullandığını fark eden birisi eğer madde kullanmayı bırakmazsa onunla arkadaşlığını bitireceğini söylemelidir.	Kız	120/ 49,8	121/ 50,2	-3,734	0,000
	Erkek	181/ 66,1	93/ 33,9		
Maddelere "sigara alkol, uyuşturucu vb.) kolaylıkla ulaşabildiğini düşünüyorum.	Kız	204/ 84,6	37/ 15,4	-0,237	0,813
	Erkek	229/ 83,6	44/ 16,1		
Madde kullandığını fark ettiğiniz arkadaşınız oldu mu?	Kız	108/ 44,8	133/ 55,2	-0,149	0,882
	Erkek	121/ 44,2	153/ 55,8		
Medyada bağımlılıkları tetikleyecek unsurlar yer almaktadır.	Kız	178/ 73,9	63/ 26,1	-1,485	0,138
	Erkek	186/ 67,9	88/ 32,1		
Madde bağımlısı birinin bırakması zordur.	Kız	189/ 78,4	52/ 21,6	-1,250	0,211
	Erkek	226/ 82,5	47/ 17,2		
Sorunları olan kişiler madde kullanmaya daha yatkındır.	Kız	221/ 91,7	20/ 8,3	-0,611	0,541
	Erkek	247/ 90,1	27/ 9,9		
Gençlerin uyuşturucu maddeler konusunda bilgisi yeterlidir.	Kız	46/ 19,1	195/ 80,9	-2,028	0,043
	Erkek	73/ 26,6	201/ 73,4		
Bugüne kadar madde bağımlılığına yönelik eğitim aldım.	Kız	109/ 45,2	132/ 54,8	-1,670	0,095
	Erkek	104/ 38,0	170/ 62,0		
Madde bağımlılığı konusunda gençler bilgilendirilmelidir.	Kız	227/ 94,2	14/ 5,8	-0,985	0,325
	Erkek	252/ 92,0	22/ 8,0		
Uyuşturucu maddesinin etkilerini biliyorum.	Kız	197/ 81,7	44/ 18,3	-1,223	0,221
	Erkek	212/ 77,4	62/ 22,6		

* Z: Mann-Whitney U test, ** $p < .05$, *** χ^2 : Kruskal-Wallis test

Araştırmaya katılan öğrencilerin madde kullanımına yönelik görüşleri öğrencilerin sınıflarına göre değişkenine bağlı olarak incelenmiştir. Bu değişkene bağlı olarak incelendiğinden; "arkadaşının madde kullandığını fark eden birisi hemen arkadaşı ile iletişimi kesmelidir",

"madde sadece kullanan kişiye zarar verir", "internet kafeler ve oyun salonları gibi ortamlar bağımlılık yapıcı maddelerle karşılaşmada en riskli ortamlardır", "arkadaşının madde kullandığını fark eden birisi eğer madde kullanmayı bırakmazsa onunla arkadaşlığını bitireceğini söylemelidir", "televizyon programlarında bağımlılıkları tetikleyecek unsurlar yer almaktadır", "gençlerin uyuşturucu madde konusunda bilgisi yeterlidir", "uyuşturucu maddesinin etkilerini biliyorum", ifadelerinde verilen cevaplarda öğrencilerin sınıfları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < 0,05$), (Tablo 4).

Tablo 4: Öğrencilerin sınıflarına göre, madde bağımlılığına yönelik görüşlerinin karşılaştırılması

Sorular	Sınıf	Evet (n,%)	Hayır (n,%)	χ^2 ***	P**
Arkadaşının madde kullandığını fark eden birisi hemen arkadaşı ile iletişimi kesmelidir.	1	124/ 48,6	131/ 51,4	27,174	0,000
	2	56/ 50,9	54/ 49,1		
	3	15/ 18,5	66/ 81,5		
	4	25/ 36,2	44/ 63,8		
Sigara kullanan birisi sigara kullanmayan bir kişiye göre bağımlılık yapan diğer maddelere karşı daha fazla risk taşır	1	200/ 78,4	55/ 21,6	1,925	0,588
	2	85/ 77,3	25/ 22,7		
	3	65/ 80,2	16/ 19,8		
	4	58/ 84,1	10/ 14,5		
Madde sadece kullanan kişiye zarar verir.	1	30/ 11,8	224/ 87,8	11,291	0,010
	2	24/ 21,8	86/ 78,2		
	3	5/ 6,2	76/ 93,8		
	4	8/ 11,6	61/ 88,4		
İnternet kafeler ve oyun salonları gibi ortamlar bağımlılık yapıcı maddelerle karşılaşmada en riskli ortamlardır.	1	141/ 55,3	114/ 44,7	10,602	0,014
	2	43/ 39,1	67/ 60,9		
	3	38/ 46,9	43/ 53,1		
	4	41/ 59,4	28/ 40,6		
Madde kullanmayı hiç denememek bağımlılıktan korunmanın en iyi yoludur.	1	230/ 90,2	25/ 9,8	2,451	0,484
	2	96/ 87,3	14/ 12,7		
	3	74/ 91,4	7/ 8,6		
	4	65/ 94,2	4/ 5,8		
İradesi güçlü kişiler bağımlı olmazlar.	1	107/ 42,0	148/ 58,0	3,371	0,338
	2	56/ 50,9	54/ 49,1		
	3	40/ 49,4	41/ 50,6		
	4	29/ 42,0	40/ 58,0		
Arkadaşının madde kullandığını fark eden bir kişi onu güvenebileceği bir uzmanla görüşmeye teşvik etmelidir.	1	238/ 93,3	17/ 6,7	7,597	0,055
	2	93/ 84,5	17/ 15,5		
	3	74/ 91,4	7/ 8,6		
	4	64/ 92,8	5/ 7,2		
Sadece zayıf insanlar bağımlı olur.	1	18/ 7,1	237/ 92,9	7,351	0,062
	2	15/ 13,6	95/ 86,4		
	3	13/ 16,0	68/ 84,0		
	4	9/ 13,0	60/ 87,0		
Dünyadaki insanların çok azı bağımlılık yapıcı maddeleri kullanır.	1	39/ 15,3	214/ 83,9	5,247	0,155
	2	27/ 24,5	82/ 74,5		
	3	12/ 14,8	69/ 85,2		
	4	11/ 15,9	57/ 82,6		
Arkadaşının madde kullandığını fark eden birisi arkadaşını güvenebileceği bir uzmanla görüşmesini söylemelidir.	1	155/ 60,8	100/ 39,2	9,988	0,019
	2	71/ 64,5	39/ 35,5		
	3	35/ 43,2	46/ 56,8		
	4	40/ 58,0	29/ 42,0		
Maddelere "sigara alkol, uyuşturucu vb.) kolaylıkla ulaşılabildiğini düşünüyorum	1	211/ 82,7	43/ 16,9	3,021	0,388
	2	92/ 83,6	18/ 16,4		
	3	67/ 82,7	14/ 17,3		
	4	63/ 91,3	6/ 8,7		

Madde kullandığını fark ettiğiniz arkadaşınız oldu mu?	1	112/ 43,9	143/ 56,1	2,006	0,571
	2	44/ 40,0	66/ 60,0		
	3	39/ 48,1	42/ 51,9		
	4	34/ 49,3	35/ 50,7		
Televizyon programlarında bağımlılıkları tetikleyecek unsurlar yer almaktadır.	1	185/ 72,5	70/ 27,5	12,062	0,007
	2	67/ 60,9	43/ 39,1		
	3	54/ 66,7	27/ 33,3		
	4	58/ 84,1	11/ 15,9		
Madde bağımlısı birinin bırakması zordur.	1	211/ 82,7	44/ 17,3	1,392	0,707
	2	85/ 77,3	24/ 21,8		
	3	64/ 79,0	17/ 21,0		
	4	55/ 79,7	14/ 20,3		
Sorunları olan kişiler madde kullanmaya daha yatkındır.	1	235/ 92,2	20/ 7,8	3,514	0,319
	2	95/ 86,4	15/ 13,6		
	3	74/ 91,4	7/ 8,6		
	4	64/ 92,8	5/ 7,2		
Gençlerin uyuşturucu madde konusunda bilgisi yeterlidir.	1	54/ 21,2	201/ 78,8	9,162	0,027
	2	37/ 33,6	73/ 66,4		
	3	16/ 19,8	65/ 80,2		
	4	12/ 17,4	57/ 82,6		
Bugüne kadar madde bağımlılığına yönelik eğitim aldım.	1	102/ 40,0	153/ 60,0	6,646	0,84
	2	44/ 40,0	66/ 60,0		
	3	29/ 35,8	52/ 64,2		
	4	38/ 55,1	31/ 44,9		
Madde bağımlılığı konusunda gençler bilgilendirilmelidir.	1	240/ 94,1	15/ 5,9	7,266	0,64
	2	97/ 88,2	13/ 11,8		
	3	79/ 97,5	2/ 2,5		
	4	63/ 91,3	6/ 8,7		
Uyuşturucu maddesinin etkilerini biliyorum.	1	199/ 78,0	56/ 22,0	11,917	0,008
	2	78/ 70,9	32/ 29,1		
	3	71/ 87,7	10/ 12,3		
	4	61/ 88,4	8/ 11,6		

* Z: Mann-Whitney U test, ** p < .05, *** χ^2 : Kruskal-Wallis test

TARTIŞMA

Madde bağımlılığı tüm dünyada ve ülkemizde de başta gençler olmak üzere herkesi etkileyen halk sağlığı sorunlarından biridir. Madde kullanımına adolesan dönemde başlanmakta ve madde kullanımında psikolojik, sosyal ve kültürel etkenler rol oynamaktadır. Özellikle lise döneminde bulunan öğrencilerin eğlence, sosyalleşme ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamak, problemlerden kaçınmak, heyecan aramak gibi sebeplerle madde kullanmaya başlayabilmektedirler. Ülkemizde lise öğrencilerinde madde kullanımı, özellikle de görüş, bilgi ve etkileyen faktörler üzerine yapılan çalışmaların sayısı sınırlıdır. Bu doğrultuda; bu çalışmanın amacı lise öğrencilerinin madde bağımlılığına yönelik görüş ve bilgileri ve etkileyen faktörleri belirlemektir.

Bu çalışmaya katılan öğrencilere arkadaşının madde kullandığını fark ettiğinde nasıl tepki vereceğine yönelik görüşleri sorulduğunda yarından fazlası arkadaşlığını devam ettirdiğini ifade etmiştir. Ortaöğretim öğrencileri ile yapılan madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığını sorgulayan farklı bir çalışmada öğrencilerin arkadaşının madde kullandığını fark ettiğinde verdiği tepkiler olarak; %41,9' u arkadaşı ile konuştuğunu, %28,1 'i ise sırrını sakladığını ifadesini

kullanmıştır (2). Bu noktada hem öğretmenlerin hem de velilerin öğrenciler ile kurulacak iletişimin öneminin ortaya çıktığı düşünülebilir.

Bu çalışmaya katılan öğrencilerin tamamına yakını maddenin sadece kullanan kişiye zarar vermediğini çevresine de zarar vereceğini belirtmiştir. Yapılan bir çalışmada öğrencilerin %3,7'si madde kullanımı sonucunda önemli işlev bozuklukları meydana geldiğini bildirmiştir (19). Yapılan bir çalışmada da bu sonucuna benzer olarak öğrenciler madde kullanımının hem bireye, hem çevresine hem de yakınlarına olumsuz ve zararlı sonuçlar oluşturabileceğini belirtmiştir (8). Bu çalışmada öğrencilerden %79,4 'ü sigara kullanan bir kişi sigara kullanmayan bir kişiye göre bağımlılık yapıcı diğer maddelere karşı daha fazla risk altında olduğunu ifade etmiştir. Erdamar ve arkadaşlarının yaptıkları farklı bir çalışmada sigara içen öğrencilerin %37,6'sının, madde bağımlısı arkadaşı olduğu ve öğrencilerin bağımlı arkadaşının olması ile sigara içme durumları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (2). Öğrencilere ve ailelerine sigaranın zararlarını içeren eğitim ve seminerler düzenlenmesi yararlı olabilir.

Öğrencilerin yarıdan fazlasının bağımlılık yapıcı madde ile tanışmada internet kafe ve oyun salonlarının riskli ortamlar olduğunu belirtmişlerdir. Lise öğrencileri ile yapılan farklı bir çalışmada öğrencilerin madde kullanımı için en yoğun yer olarak birinci sırada sokak, ikinci sırada ise internet kafe ve eğlence yerleri olduğunu belirlenmiştir. (2). Kanıta dayalı adolesanların madde kullanımının önlemesi isimli çalışmada bağımlılık yapıcı maddelerin elde edilebilirliği ve medya, madde kullanımında risk faktörleri olarak belirtilmiştir (20). Bu risk faktörlerinin ele alınması madde bağımlılığında mücadelede faydalı olacaktır. Öğrencilere ve velilere boş zamanlarını değerlendirme konusunda eğitimler verilmesi ve olumsuz alışkanlıklar kazanmasına neden olacak yerler konusunda velilerin daha dikkatli olmaları gerektiği bu eğitimlerde vurgulanabilir.

Bu çalışmaya katılan öğrencilerin %91,1'i arkadaşının madde kullandığını fark etmesi durumunda onu güvenilebileceği bir uzmanla görüşmeye teşvik edeceğini belirtmiştir. Yapılan benzer bir çalışmada öğrencilerin % 77,7'si herhangi bir arkadaşının ya da yakınının madde bağımlısı olduğu takdirde her türlü tedavi ve yardım için uzmanla görüşmede yardımcı olacağını ifade etmiştir (12). Bir diğer çalışma ise öğrencilerin %8,8'i arkadaşının zararlı madde kullandığını öğrendiğinde öğretmeni ile konuşacağını, %3,1'i okul yönetimine bildireceğini göstermiştir (2). Literatür ve bu çalışma sonuçları doğrultusunda öğrencilere madde bağımlılığı ve tedavisi, başvuru merkezleri konusunda eğitimlerin önemli ve faydalı olduğu düşünülebilir. Bu araştırmada öğrencilerin tamamına yakını dünyadaki insanların çok azı bağımlılık yapıcı maddeleri kullanır, görüşüne hayır cevabını vermiştir. Bu bulguya göre öğrenciler dünyada birçok insanın bağımlılık yapıcı madde kullandığını düşünmektedir. Atılla ve arkadaşları tarafından adolesanlar da alkol ve madde kullanımının araştırıldığı çalışmada; örneklemdaki öğrencilerin %40, 9' unun son bir yıl içinde en az bir kez alkol veya madde kullandığını belirlenmiştir (13). Yapılan bir diğer çalışmada, Kanada'nın kuzey şehir alanlarında çoklu madde kullanımı 7. sınıf ve 8. sınıf öğrencilerinde %14,6 olarak bulunmuştur (21). Literatür sonuçlarına göre madde kullanımı dünyanın çoğu ülkesinde görülen bir problemdir.

Bu çalışmaya katılan öğrencilerden yarıya yakını arkadaşlarının madde kullandığını belirtmişlerdir. Erdem ve arkadaşlarının 10. sınıf öğrencisi ile gerçekleştirdiği çalışmada öğrencilerden madde kullanan arkadaşı olanların, madde kullanma riskini 6 kat arttırdığı

bulunmuştur (14). Yapılan bir diğer çalışmada ise madde bağımlılarının madde kullanmaya başlamalarındaki en büyük sebebin %29,2 ile arkadaş çevresi olduğu gösterilmiştir (13). Nepal’ de yapılmış bir çalışmada da öğrencilerin %54,1’ arkadaşlarının alkol içecek sunduğunu bildirmiştir (19). Lise öğrencilerinde arkadaş özellikleri ve madde kullanım ilişkisinin incelendiği bir araştırmada, madde kullanan öğrencilerde madde kullanan arkadaşı olma oranı %50,2 iken, madde kullanmayan öğrencilerde bu oran %15,2’ dir (14). Yapılan bir diğer araştırmada bireylerin madde kullanmaya başlama nedeni; % 78,7’ sinde arkadaş etkisi olduğu belirlenmiştir (22). Bu sonuçlara göre öğrencilerin bağımlılık yapıcı madde ile tanışmaları ve maddeye başlama sebeplerinde en büyük etkenlerden birinin “arkadaş” faktörü olduğu söylenebilir. Çalışma sonuçları, öğrencilerin büyük çoğunluğunun medyada bağımlılığı tetikleyecek unsurların yer aldığını ifade ettiğini göstermiştir. Steinberg çalışmasında adolesanların en beğendiği film yıldızı sigara içiyorsa sigara içmeye daha yatkın olduklarını belirtmiştir (15). Bunun çalışmanın tersine Kurupınar ve arkadaşlarının, çalışmasında öğrencilerin medyada gördükleri bağımlılık yapıcı madde kullanımlarında etkilene oranlarını %10,8 olarak oldukça düşük bulmuştur. Bu sonuçlar ışığında yine de öğrencilerin madde kullanımı konusunda medyadan etkilendiği göz ardı edilmemelidir.

Öğrencilerin %76,9’u gençlerin uyuşturucu maddeler konusunda bilgilerinin yeterli olmadığını, yansından fazlası bugüne kadar madde bağımlılığına yönelik eğitim almadıklarını, tamamına yakını madde bağımlılığı konusunda gençlerin bilgilendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bağımlılıkla Mücadele Programının Etkililiğinin değerlendirildiği bir çalışmanın sonuçlarında; öğrencilerden 75’ i programdan edindikleri bilgilerle çevresinde sorun yaşayan arkadaşlarına yardımcı olmaya çalıştıklarını bildirmişlerdir. Aynı araştırmanın bir diğer sonucu da okullarda uygulanan bağımlılıkla mücadele programının öğrencilerin bilgi ve farkındalık düzeylerinin geliştirdiği bulunmuştur (23). Taylan ve arkadaşlarının madde bağımlılığına yönelik yapmış oldukları çalışmada madde bağımlılığı ile mücadelede öğrencilerin %83,7 ‘si madde bağımlılığının Türkiye’deki boyutunun üzerinde durulması gereken ciddi bir sorun olduğunu belirtmiş, öğrencilerin yansının ise aile ve toplumu bilinçlendirmeye yönelik projeler geliştirilmesi ve eğitim verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (16). Bu sonuçlar ışığında, öğrencilere madde bağımlılığına yönelik eğitimlerin yetersiz olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin madde bağımlılığına yönelik görüş ve bilgileri ile cinsiyet ve öğrenim gördükleri sınıfları açısından farklılıklar olduğu görülmüştür. Öğrencilerin cinsiyetleri ve öğrenim gördükleri sınıflar madde bağımlılığına yönelik görüşlerinde ve bilgi durumlarında etkili olmaktadır. Ayrıca, medyada bağımlılığı tetikleyecek unsurların yer aldığı, gençlerin madde bağımlılığı konusunda bilgilerinin yeterli olmadığı ve birçoğunun madde bağımlılığına yönelik eğitim almadığı belirlenmiştir. Bu araştırmada ölçek kullanılmamış olması, veriler öğrencilerin öz bildirimine dayalı olması, konu ile yapılmış çalışmaların yetersiz olması bu çalışmanın sınırlılıkları olarak düşünüyoruz.

Sonuç olarak; madde kullanım oranları dünyada ve ülkemizde giderek artmaktadır. Genç nüfus oranının yüksek olduğu ülkemiz için önleyici çalışmalar büyük öneme sahiptir. Çalışmamız, özellikle lise dönemi öğrencilerinin madde kullanıma başlama açısından yüksek risk altında olması nedeniyle bu gruba yönelik planlanacak önleme programlarının geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Lise öğrencilerinin yaşları büyüdükçe ve sınıf düzeyleri arttıkça bağımlılık yapan maddelere ilişkin görüşleri değişiklik göstermekte bu nedenle yaş ve

sınıf düzeylerine göre önleyici tedbirler alınmalı ve eğitim faaliyetleri yapılmalıdır. Madde bağımlılığının önlenmesinde, anne ve babalara büyük görev ve sorumluluk düşmesi sebebi ile bu konuda bilgilendirilmeleri için okul sağlığı hemşireleri ve sağlık profesyonelleri tarafından gerekli eğitim etkinlikleri düzenlenmelidir. Ayrıca bu konuda kurumlar arası işbirliğinin artırılmasına yönelik faaliyetler yapılmalı, okul yönetimi, öğretmenler, aileler ve diğer kurumlardan oluşan birlikteliklerin madde bağımlılığını önlemeye yönelik planlanacak sağlık eğitimlerinde görev almaları sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Gürol D. Madde Bağımlılığı Açısından Riskli Adolesanlar. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri. Adolesan Sağlığı II. Sempozyum Dizisi 2008; 63: 65-68.
2. Kurupınar A, Erdamar G. Ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığı: Bartın ili örneği. Sosyal Bilimler Dergisi 2014; 16: 65-84.
3. Altıntaş H, Temel F, Benli E, et al. Tıp fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin madde bağımlılığı ile ilgili bilgi, görüş ve tutumları. Bağımlılık Dergisi. 2004; 5: 107-114.
4. World Drug Report 2018. <https://dataunodc.un.org>
5. TUBİM 2012 yılı Türkiye raporu. Türkiye, yeni gelişmeler, trendler, seçilmiş konular. http://www.tubim.gov.tr/dosyalar/raporlar/Tubim_Raporu_2012.pdf
6. Karataş H, Kandemir H, Kandemir S, Akin R. Lise öğrencilerinde riskli madde kullanımının incelenmesi. Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 2016; 13: 31-23.
7. Şahin Ş, Özçelik Ç. Ergenlik dönemi ve sosyalleşme. Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi 2016; 5: 42-49.
8. Yavaş C. Orta ve geç ergenlik dönemindeki ergenlerde tutum ve davranış farklılıkları. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2012; 3: 113-138.
9. Mete B, Söyler V, Pehlivan E. Adolesanlarda sigara içme ve madde kullanma prevalansı. Bağımlılık Dergisi 2020; 21: 64-71.
10. Albayrak S, Balcı S. The prevention of drug abuse in young adults, J Educ Res Nurs. 2014; 11: 30-37.
11. S.B. Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Resmi Gazete, Sayı: 27910; 11 Nisan 2011. <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-12606/hemsirelik-yonetmeliginde-degisiklik-yapilmasinadair-y.html>.
12. Babahanoğlu R. Öğrencilerin madde bağımlılarına yönelik algıları. Güncel Sosyal Hizmet çalışmaları. Ankara: Çizgi Kitabevi, 2019; 73-81.
13. Atilola O, Stevanovic D, Balhara YP, et al. Role of personel and family factors in alcohol and substance use among adolescents: an international study with focus on developing countries. J Psychiatr Ment Health Nurs 2014; 21: 609-701.
14. Erdem G, Eke C, Ögel K, Taner S. Lise öğrencilerinde arkadaş özellikleri ve madde kullanımı. Bağımlılık Dergisi 2006; 7: 111-116.
15. Steinberg L. Ergenlik. İstanbul: İmge Kitabevi, 2007.
16. Taylan B, Nas İ, Ediz Ç. Sağlıklı yaşam seminerine katılan öğrencilerin madde bağımlılığı ile ilgili farkındalıkları. Bağımlılık Dergisi 2019; 20: 197-205.
17. Köse EÖ, Gül Ş, Keskin B. Ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığı ile ilgili farkındalık ve bilgi düzeylerinin incelenmesi. Bağımlılık Dergisi 2017; 18: 8-15.
18. Köse EÖ, Gül Ş, Keskin B. Ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığı hakkındaki bilgi düzeyleri. Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 2017;8: 264-271.
19. Panthee B, Panthee S, Gyawali S, Kawakami N. Prevalence and correlates of substance use among health care students in Nepal: a cross sectional study. BMC Public Health, 2017;17: 950.
20. Harrop E, Catalano RF. Evidence-based on prevention for adolescent use. Child Adolesc Psychiatr Clin North Am 2016; 25: 387-410.
21. Brownlie E, Beitchman JH, Chaim G, et al. Early adolescent substance use and mental health problems and service utilisation in a school-based sample. Can J Psychiatry 2019; 64: 116-125.
22. Yetiz P. Madde bağımlısı bireylerin madde kullanımını sonlandırmaya yönelik çalışmalar; batman örneği. Doktora Tezi: Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, 2019.
23. Aktan O, Yılmaz M, Yılmaz M. Ortaokullarda uygulanan bağımlılıkla mücadele programının etkililiğinin değerlendirilmesine yönelik yönetici, öğretmen ve veli görüşleri. Addicta 2018; 5: 637-664.